

פרשת וישב

To dream or not to dream

הרב יהודה עמיטל

פרשתנו פותחת את סיפור יוסף ואחיו בפסוק "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען". המדרש על אתר, מסביר מדוע התורה מקדימה לסיפור יוסף והאחים את העובדה שיעקב 'ישב' בארץ מגורי אביו, ואומר:

"ביקש יעקב לישב בשלווה - קפץ עליו רוגזו של יוסף" לראות לא מובן מה פסול ברצונו של יעקב 'לישב בשלווה'? אחרי כל הבעיות והסיבוכים שעברו עליו ועל משפחתו, סוף סוף הוא הגיע למקום שבו יש לו אפשרות לשבת בשקט - מדוע זה מהווה בעיה? לאורך כל הפרשיות הקודמות, ניתן היה לראות כיצד יעקב הסתבך בעקבות גניבת הברכות. כבר במעשה הגניבה עצמו הדברים לא התרחשו כפי שיעקב ציפה: יעקב גנב את הברכות כי חשב שעשו עומד לקבל את 'ברכת אברהם', ובסופו של דבר התברר שכל מה שעשו היה מקבל הם הברכות הגשמיות - 'הוי גביר לאחיך' - שאותן יעקב כלל לא רצה. יעקב מגלה מאוחר מדי שאת הברכה שבה רצה היה מקבל ממילא, וכל הערמה שבה השתמש הייתה מיותרת. בהמשך, כשיעקב מתעמת עם לבן בגלל שהחליף את רחל בלאה, עונה לו לבן: "לא יעשה כן במקומותינו לתת הצעירה לפני הבכירה" ("כ"ט, כ"ו"); יעקב מבין שלבן רומז לו על כך שגם הוא עצמו החליף את הבכור בצעיר, ורימה את אביו בשביל לגנוב מעשו את הברכות. גם לאחר מכן, כשלבן מרמה את יעקב ו'מחליף את משכורתו עשרת מונים', יעקב אינו מתרעם, משום שהוא מבין שמדובר בעונש על העורמה שבה הוא עצמו נקט בעבר. אפילו את מעשה ראובן רואה יעקב כעונש על מעשיו, שהרי גם הוא ניסה לנתב את מעשיו של אביו בכוח, ולהכריח אותו לברך אותו במקום את עשו.

לפי דברינו מובן מדוע כאשר יעקב פוגש בסופו של דבר את עשו הוא מתרפס לפניו וקורא לו 'אדוני'. בכך הוא מנסה להחזיר לעשו את ברכת השלטון שגנב, ומנסה לפצות אותו על העוול שגרם לו. בהתרפסותו, מנסה יעקב לומר לעשו שהוא עשה טעות בגניבת הברכות, ובעצם אין לו כל צורך להיות גביר לעשו.

בתחילת הפרשה שלנו, לאחר כל העונשים שסבל יעקב בעקבות מעשה המרמה והניסיונות שעשה בכדי לכפר על כך, הוא מגיע לא"י, וחושב שסוף סוף המעשה שלו התכפר והוא יוכל לשבת בשלווה. אולם, משמעות דברי המדרש היא שהקב"ה רומז ליעקב שעדיין לו נמלאה סאת העונש שלו, ועדיין הוא חייב לחוות גם את "רוגזו של יוסף". בהקשר זה, ידועים דברי המדרש על כך שמספר השנים שבהן לא ראה יעקב את יוסף שוות למספר השנים שבהן לא ראה יצחק את יעקב, שברח בעקבות גניבת הברכות. יעקב מבין שכל המאורעות שאירעו לו הם בעצם עונש על מעשיו, הוא קורא את המפה נכון, ולכן הוא מקבל עליו את העונש באהבה בלא טרוניא כלפי שמיא.

לעומת זאת, בני יעקב אינם נוהגים כך. כל פרשת יוסף והאחים מבטאת משפחה שבה כל אחד מתנשא לומר שהוא יודע מה 'צריך' לקרות. כל אחד עושה את חשבונותיו של הקב"ה, ודברים נוראיים מתרחשים בגלל דרך מחשבה זו. האחים חושבים שהחשבון האלוקי הוא שיוסף יסולק מהמשפחה, ולכן הם עושים מעשים נוראיים - כביכול 'לשם שמיים' - בכדי לגרום ל'תוכנית האלוקית' לצאת לפועל. גם יוסף עצמו מתנהג בצורה דומה, ובגלל שהוא חושב שהרצון האלוקי הוא שחלומותיו יתגשמו, הוא לא מגלה ליעקב כל השנים שהוא נמצא במצרים. בגלל שיוסף 'קורא את המפה' בצורה כזו, הוא אפילו דואג להביא את בנימין למצרים, על חשבון סבל אביו, אך ורק בכדי להגשים את חלומותיו! האירוניה היא שבסופו של דבר מתברר שאף אחד מהאחים לא קרא את המפה האלוקית נכון, ובעצם "כי למחיה שלחני אלהים לפניכם" (מ"ד, ה').

מפרשיות אלו יש ללמוד מסר גדול: את החשבונות של הקב"ה - הקב"ה יעשה, ואל לו לאדם לפעול בכוח בשביל להביא לידי מימוש את החשבונות האלוקיים כפי שהוא רואה אותם. פרשיות יוסף והאחים מלמדות אותנו, שקריאת המפה האלוקית צריכה לגרום לנו לעשות תשובה, כפי שעשה יעקב כשהבין שכל המאורעות שבאים עליו הם עונש, ואסור לנו לנסות להאיץ את התוכנית האלוקית, ולהתיימר לקרוא את המהלכים שאנו רואים במציאות, עד כדי התערבות וניסיון להשפיע עליהם.

הרב יוסף דוב הלוי סלוביץ'יק "ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו" (מתוך ספר חמש דרשות על א"י ועם ישראל)

כאשר נוסד המזרחי בתרט"ב, קיימו מייסדי תנועתנו את ה"לך-לך" מארצך ממולדתך ומבית אביך" (שם), מפני שמי שהצטרף למזרחי כמעט והזרוק מהמולדת ומבית האב הרוחני שלו.

היינו בודדים, כשם שיוסף בעל החלומות היה בודד בין אחיו, שצחקו לו. גם אותנו חשדו אחינו בהרכה עברות והביטו אלינו מרחוק. הם התגיחו אלנו כמו שאחי יוסף טיפלו בו. "ויראו אותו מרחוק ובטרום יקרב אליהם" (בראשית לז, יט).

עלינו לקבוע, כי להיות מרחקים משבטי י"ה, מלוי, מגדולי הדור, מורי הוראה בישראל – "ורו משפטין ליעקב ותורתך לישראל"; (דברים לג, י) מיהודה – מנהיגי הדור, שהיו הפרנסים האמתיים אשר דאגו לצורכי העדה, ודבריהם היו כדברי האורים בכל השאלות הפוליטיות והחברתיות – "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה" (בראשית מט, י); מכנימין, חסירי הדור, שחיו בד' אמות של הלכה בקדושה ובטהרה, אשר אליהם היו נוסעים יהודים לקבל ברכה – "ידיד ה' ישכון לבטח עליו חנוף עליו כל היום ובין כתפיו שכן" (דברים לג, יב), לא הייתה חוויה געימה. סוף-סוף הרי גם ליוסף הייתה גדלות בתורה, הנהגה וחסידות, והתהום שנוצרה בינו ובין אחיו גרמה לו תרבה צער. להיות מובדל מאחיו הגדולים, בבחינת "פרשו ממנו" לא "מקצת סנהדרין" (ע"פ מגילה טז ע"ב) אלא רוב סנהדרין, הייתה עובדה

טרגית בשביל יוסף. הרי גירשו את יוסף מה"שטיבלעך", הדיחו אותו מרכנות, מחברת הלמדנים הוציאוהו; העליבו אותו על כל צער ושעל. הדבר הטרגי ביותר היה העובדה, כי לאמתו של דבר הייתה המחלוקת בין יוסף של תרט"ב ואחיו, שבטי י"ה, מושגתת על אי-הבנה, בדיוק כשם שהמריבה לפנינו בין יוסף בן יעקב הקדום ואחיו הייתה תוצאה של "ויראו אותו מרחוק" (בראשית לז, יז), של היעדר הידברות.

מה באמת גזל את מנחתו של יוסף? סוף-סוף הלא אמרו חז"ל, "אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו" (ברכות נה ע"ב). מה חיפש יוסף, אל מה שאף? מה החוות שהטרידה אותו? רגש בלתי ברור של חוסר ביטחון הפחיד אותו... מה היה חוסר הביטחון שלו? יוסף של החומש לא היה בטוח כי "וישב יעקב בארץ מגורי אביו" (בראשית לז, א) יתמיד לאורך ימים. באותו צלצול תמיד המילים "כי גר יהיה זרעך" (שם טו, יג). הוא ראה את עצמו ואת אחיו בטביחה זרה, רחוק מארץ כנען, במצב חרש וכתנא-חיים חדשים. הוא ראה בחלמו "והנה אנחנו מאלמים אֵלמים" (שם לז, ז) – אין אנו כבר בארץ כנען, בארץ מצרים אנחנו, ממילא אין לנו עוד אפשרות להיות רועי צאן, משולבים אנו בתוך משק חוש, עם צורות-חיים חישות, מידות וחוקים; אי-אפשר יהיה עוד להתפרנס ממרעה צאן. על בני-יעקב יהיה ללמוד מלאכות חישות כחקלאות, אמנות הבנייה, חרושת אבן, חרושת עץ, מוצרי זהב, כסף ונהושת, שיתאימו לתנאים החדשים. יוצא אפוא כי הוא חלם על תוכנית חדשה בה תוכל אחות

המשפחה להישמר גם במרוקו אשר כדרא העולם יפיצם שמו. הוא חשב כל הזמן איך להגטיח את המשוכה של מסורת אברהם בתוך כלכלת חרשה ובתוך ציביליזציה חדשה.

האחים לא הבינו מניין שהם הסתכלו על העתיד כזמשכו של ההווה. את כל הבעיות הם ראו במסגרת של החיים כארץ כנען, בארץ מגורי אביהם. בסביבה הוותיקה, בעיר האבות הביתית, לא היו זקוקים לתוכניות חרשות ולא היה להם צורך בשיטת כלכלית אחרת.

יוסף של החומש מספר: "והנה השמש והירח ואחור עשר כוכבים משתחוים ליו" (שם ט) – יש תרבות וילתית, טכנולוגיה גדולה ועצומה, שמראה נפלאות

ומשנה יסודות חיינו. אמנם, בארץ כנען יכולים אנו להסתדר בלעדיה. התרבות החילונית טעונה אלמנטים הרסניים, הרבה צדדים שליליים, מושחתים. עלולה היא להיות ברכה וגם קללה בעת ובעונה אחת, וכל עוד שאפשר לחיות בלעדיה, טוב יותר לנשמה, אולם, הלא יודעים אותם, כי סוף-סוף יהיה עלינו לכוון בקשר איתה. העימות יתקיים לא בארץ כנען, שבו החיים זורמים לאיטם, אלא בארץ חדשה, זרה, אשר שם קצב החיים מואץ בהרבה וכל יום מתחדשים שינויים יסודיים. הגזרה של הקדוש ברוך הוא "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם" (שם טו, יג) תקיים – במקום או במאחור. ב"ארץ לא להם", הושש אני, לא נוכל להקים מחיצה בינינו לבין הסביבה. אנו לא נזיה מוכנים לתנאים החדשים, ונבלע אותנו הסביבה! הכוחות האינטלקטואליים שלנו יתבוללו כליל. אולם, אם נחשוב בעוד מועד; נתכנן ונתכונן כשביל מאלמים אלומים, בשביל "השמש והירח ואחור עשר כוכבים" – בשביל כלכלה חדשה וסדר חברתי חדש – נוכל להנצית את ירושת אברהם גם בסביבה זרה. תורת אברהם היא בעלת עוצמה גדולה, אכל כמה דברים אמורים? כאשר מוכנים למאבק ויודעים בדיק מה לעשות בסביבה החדשה.

אולם האחים ענו לו: "בהדי כבשי ודחמנא למה לך?" (ע"פ ברכות י ע"א) – למה לך להיכנס לתוכניותיו הכמרות של הקדוש ברוך הוא! אין אתנו יודע איך ומתי יגשים הקדוש ברוך הוא את גזרתו "כי גר יהיה זרעך". בינתיים אנחנו בארץ כנען; חיים אנו את היינו בקרושה ובטהרה; מתפרנסים אנחנו ממרעה צאן; אין לנו לפחור מן העתיד. יכולים אנו להסתדר ללא אלומים, ללא השמש והירח ואחור עשר כוכבים. אבל יוסף בשלו. לא היה בטוח כלל וכלל בטסטוס קור הפוליטי והכלכלי של בית יעקב בארץ כנען ולא חדל מלהתרות את אחיו. "ויקנאו בו אחיו" (בראשית לו, יא) – ככל שהתאמץ יותר לשכנע אותם, כך גברה עקשנותם: "ויסיפו עוד שונא אותו על חלומותיו ועל דגוריו" (שם ח).

האם יוסף רב עם אחיו? בוודאי! האם המחלוקת שלהם הייתה לשם שמים? בוודאי ובוודאי! יוסף, כאמור לעיל, הסתכל על גורלם של בני יעקב מנקודת-מבט של עתיד אפל, בלתי-בטוח, מסתורי, בו תקיים הגזרה של "גר

י"ה ורע"ן"; הוא דרש הכנה לקראת אורח עתידי. האזנים כולם היו ברעה אחת, כי אסור יותר מדי להסתכל באטסקלדיית העתיד, "במופלא ממך אל תדרוש" (חגיגה ג ע"א); את העתיד יש לשפוט לפי ההווה. אנו יושבים בארץ כנען. אין אנו צריכים ואין אנו רשאים להתכוון לקראת ארץ שאין אנו מכירים אותה ולקראת עתיד שמכוסה מאתנו.

במחלוקת לשם שמים זו פסקה ההשגחה כיוסף, ריק הוריות לחלומותיו של יוסף ניצל בית יעקב מאכזר. מה היו האחים עושים בלעריה, כאשר "הרעב כבד בארץ והי כאשר כלו לאכול" (בראשית מג, א-ב)? לולא חלומותיו של יוסף, היה כל בית יעקב גוע ברעב! לולא "וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ" (שם מה, ז), לא הייתה חלילה וחס, תקומה למסורת אברהם, ובחירת ישראל לא הייתה מתגשמת.

מה הייתה המחלוקת בין יוסף של תרס"ב ואחיו הגדולים? אחינו הגדולים, גדולי ישראל וקדושי עליון, העריכו את העתיד מנקודת-ראות של הווה שלו ושבע, כאשר הקהילות של בריסק, מוהילב, כסלוויץ ולובובין היו שלמות; כאשר בתי-כנסת למאות ולא לפים היו מלאים לומדי תורה ומתפללים (אמנם, כבר אז אחזה אש המהפכה בקצה המחנה; חלק מהנרער התמרד באורח החיים שלנו המסורתי); כאשר שלומי אמוני ישראל היו רוב מנינה ורוב בנינה של האומה הישראלית; כאשר יהודי הרחוב ויהודי בית המדרש היו בבחינת "מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" (תהילים קלג, א). לפיכך הייתה דעתם כי להתחבר עם יהודים של אירופה המערבית, שלא היו בחלקם הגדול שומרי מצוות ומאמינים גדולים, מהווה סכנה ליהדות. הם, אחינו, השתמשו בפסוק: "בהתחברך לרשע פרץ ה' מעשיך" (על פי דברי הימים ב' כ, לו). הם בכלל רחו כל משא ומתן עם החוליקן. כל הלך מחשבותיהם, מעייניהם ורגשותיהם היו רווי קדושה. הסכיבה עדיין הייתה טעונה הרבה קדושה, מסורה ותורה.

יוסף של תרס"ב היה בבחינת "ניבא ולא ידע מה ניבא" (על פי רש"י בראשית מה, יח). גם הוא הסכים עם אחיו הגדולים, כי אם לשפוט את העתיד דרך שטופרת ההווה, אין שום הצדקה להתאזרות עם "החופשים" (= החילוניים).

אולם, בלבו של יוסף של תרס"ב כרסמה תחושה אפלה של משהו איום, הווה אפוקליפטית של שואה, של קטקליזם, של סער וסופה המתקרבים ורשאים חורבן בחובם. יוסף של תרס"ב הרגיש - אף שלא יכול היה לנסח את תחושתו במשפטים ברורים על פי כללי הדקדוק - כי אותה בריסק ואותה מינסק, ווילנה וודשה היהודיות, אותה מוהילב ואותה הומל ויקטרינוסלב על בתי המדרש והשיבות שלהן, על החיים היהודיים-הדתיים התוטסים שבהן יהפכו, קרדם כל, לחילוניות, ושנית - יימחו מעל פני האדמה. יוסף של תרס"ב הרגיש אינסטינקטיבית כי השלווה, המנוחה, השקט ובטוח, בהם חיים אחיו הגדולים, אינם אלא מקטם-שווא. יוסף של תרס"ב ראה בחלום "והנה אנחנו מאלמים אלומים" (בראשית לו, ז), כי נבלעים אנו במשק חרש, כי חלק הארי

של היהדות יתרכז בעולם המערב, שבו החברה מבוססת על המדע, ו"השמש הזרח ואחד עשר כוכבים" (שם ט) יהיה, שם כל תגלית מדעית מתפרסמת בעיתונים כסנסציה הגדולה ביותר, שם כל המקצועות יהיו קשורים לחינוך אקדמי. יוסף של תרס"ב הרגיש באורח גלוי-מודע כי אסור להסתמך על הסטטוס-קו, כי שינויים גדולים יהולו בחיים היהודיים וכי עלינו להיות מוכנים ומזמנים לשינויים אלה. הוא חש את בואה של תקופה, שלא בבריסק ולא בחילנה ולא במינסק תהיינה ישיבות, כאשר אמריקה תיהפך למקום תורה וכאשר ארץ ישראל, מדינת ישראל, תתכונן כמרכז של תורה.

כולנו מכירים את הטיפוח על "תנור של עכנאי" (בבא מציעא נט ע"ב). עדיין זכורים לנו הימים בהם למדנו בריטט ובעין דומעת על ר' יהושע בן חנניה, אשר קם על רגליו וקרא: "לא בשמים היא!" בענייני הלכה מסר הקדוש ברוך הוא לחכמי ישראל את הסמכות לפטוק טמא-טהור, וזייב-פטור, אסור-מותר. אולם בשאלות היסטוריות, שאלות שנוגעות לא לתנור, לא לכיכר ולא לסכום של מנה או מאתיים, אלא לגורלו של עם הנצח, פוסק הקדוש ברוך הוא בעצמו הלכה כדברי מי. אין רשות למישור להמרות את פסק-ההלכה של הקדוש ברוך הוא. במחלוקת בין יוסף הקדמון ואחיו, לפני אלפי שנים, פסק הקדוש ברוך הוא הלכה כיוסף, וכימינו פסק בורא העולם כי הלכה כיוסף של תרס"ב, אשר לא בטח הרכה בעתיד בית ישראל

במזרח-אירופה החלם על ארץ אחרת ותנאים אחרים. כרצוני להציג שאלה פשוטה: מה היו עושים הישיבות וחכמי-התורה שניצלו מן השואה, אודים מוצלים מאש, אם יוסף של תרס"ב לא היה כובש את הדרך לארץ ישראל ולא היה מאפשר לשותל מחדש את עץ החיים של ליטא וארצות אחרות בארץ הקדושה?

לפעמים חושב אני, כי לו היו אחיו הגדולים של יוסף, גאוני עולם וצדיקי עליון, חיים אתנו כיום, היו גם הם רואים את הנס האלהי כהקומת המדינה והיו נותנים שיר ושבח לקדוש ברוך הוא. אל נשלה את עצמנו: אין אנו יכולים לתלות הרבה תקוות בגולה. ההתבוללות גוברת מיום ליום. מספר גישואי התערובת מתרבה בהתמזה. גם בחוגים שעל פי השכל היו צריכים להיות מחוסנים כחומה בצורה נגד המגפה, כבר נמצאים גישואי-תערובת. אמנם, יש קצת תורה בגולה, אולם - ראשית, מספר לומדי התורה הוא באורח פרופורציונלי קטן ביותר, ושנית: אי-אפשר לחזות מראש מה יקרה לדורות הבאים. נמצאים אנו בסירה קטנה הנעה לאיטה בים טוער. אפילו ארץ ישראל שאיננה דתית, בטוח בה עתידה של תורה ויהדות מסורתית הרבה יותר מכאן, בגולה.

כדי שיהיה לו חלק בישראל החדשה, שם התורה - שגורשה מליטא ופולין - תמצא לה בית, התחיל יוסף של תרס"ב לבנות את ארץ ישראל ביחד עם כל "החופשים", מהם היה רחוק בשטח האידיאולוגי לא פחות מאחיו הגדולים. אולם, לדאבונו, בשעה אשר שכתי ייה מלפני אלפי שנים הודו לבסוף כי צדיק יוסף וביקשו את טליחתו: "אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלקן" (בראשית נ, יז), חסרו לחלק מאחינו המידה לראות את המציאות כמות שהיא והאומץ להודות בטעותם. גם כיום, לאחר טרבלינקה ואשוויץ - כאשר ההתבוללות חוללת וטובאת חלק גדול מהיהדות בתפוצות, ובשעה שמדינת ישראל מגנה על היישוב מעמלק הערבי, מקיימים הם בעקשנות לגבי יוסף אחיהם את "ויראו אותו מרחוק"!

הרב אהרן ליכטנשטיין

ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה בא (בראשית ל"ז יט)
האחים דאי שנאו את יוסף גם בגלל תוכן החלומות שלו, שכללו שלטון על האחים. אך כאן הם מתייחסים ליוסף כ"בעל חלומות", כלומר הם מזלזלים בו על עצם העובדה שהוא מרבה לחלום בלי קשר לתוכן החלומות.

גם בפסוק:

ויספו עוד שנא אתו על חלמתיו ועל דבריו (שם ל"ז, ח)

ניתן להבין ש"חלומותיו" זה עצם החלום ו"דבריו" זה תוכן החלום, וזאת על אף שרש"י מבין אהרת. יוסף היה איש של חלומות. גם מאוחר יותר נסב גורלו סביב החלומות - חלומות שר המשקים ושר האופים וחלום פרעה. אולם בעוד שבמצרים ידע יוסף לנצל את החלומות לקידומו והתייחס אליהם באופן פרגמטי, בתחילת דרכו היה יוסף תמים מאוד בקשר אליהם. יוסף לא רק חלם חלומות אלא לקה בתמימות יתירה. כשראה דברים רעים אצל אחיו, הזדרז לספר על כך לאביו:

ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם (שם ל"ז, ב)

אין לחשוף ביוסף שסתם רצה לספר לשון הרע, אלא מסתבר יותר לומר שרצה בטובתם ורצה לשפר את דרכיהם. הוא לא הרגיש שמעשה כזה יעכיר את יחסיו עם אחיו, אלא עשה זאת מתוך תמימות. מאוחר יותר חלם חלום והזדרז לספר על כך לאחיו. שוב היתה זו התנהגות נאיבית למדי, כיוון שמתוכן חלום זה היה ברור שהוא יגרום לשנאה רבה אליו. יוסף לא השגיח בכך שמשמעות חלומו היא שהאחים כפופים אליו. אחיו הגיבו בחריפות ומאז הוסיפו עוד שנאה כלפיו. אף על פי כן זה לא הפריע לו לספר להם על חלומו השני שתוכנו היה זהה לקודמו. לא סביר לומר שיוסף רצה לזרות להם מלח על הפצעים, צריך לומר שיוסף פשוט לא הבין מה קורה סביבו, והיה תמים לחשוב שאין שום רע בסיפור חלומו. אפשר לראות את יוסף כאיש של תמימות וניחוק מהמציאות. בעוד שאחיו היו אנשים ריאליים עם שתי רגליים על הקרקע.

על אף שהתנהגותו של יוסף נראית לא רצויה, אי אפשר לפסול לגמרי את דרכו. הגמרא אומרת:

כל הלן שבעה ימים בלא חלום נקרא רע (ברכות יד.)

אסור לו לאדם להיות יותר מדי מציאותי ולא לחלום כלל. הדברים אמורים הן ברמה הכללית והן ברמה הפרטית.

ברמה הכללית הציונות היא במידה רבה הגשמה של חלום. חלום של היהודים כולם במשך אלפיים שנות גלות, וחלום של כמה אנשים במאה האחרונה שידעו לתרגם את החלום למציאות. כיום רווחת תחושה בציבור שחלום זה הסתיים - חלקו מומש, חלקו נקבר ולא נשאר עוד מה לחלום, ולאן לשאוף. אסור ליהודי לחוש כך. גם כאשר חלקי ארץ ניתנים לאויבינו אין לוותר על הזיקה הקיומית אל הארץ כולה. אין לשכוח את החזון והחלום לשבת בארץ ישראל כולה ולהגיע אל הגאולה השלמה. התחושה שלנו צריכה להיות בדיוק כמו שהיתה לפני 50 שנה.

כאמור, הדברים אמורים גם ברמה הפרטית. אסור לו לבן ישיבה לאבד את החלום, להסתכל על המציאות הריאלית בלבד. לכל בן ישיבה צריכים להיות חלומות הן מבחינת הלימוד והן מבחינת בנין האישיות ויראת השמים. גם אם מדובר בחלומות רחוקים שלכאורה אינם ניתנים למימוש, עדיין יש חשיבות מרובה בכך שאדם יחלום, כדי שעל כל פנים ישיג חלק מזה. היצמדות למציאות בלבד פוגמת ביכולת ההתקדמות וההתפתחות.